

Metodická příručka

Materiál s názvem „Trénink kognitivní flexibility“ vznikl v rámci diplomové práce studentky Logopedie na UP v Olomouci. Cílovou skupinou, pro kterou je určen, jsou především osoby s afázií, ale možnost jeho využití by mohla být klidně rozšířena i na širší spektrum osob. Tato metodická příručka je pro všechny, kteří budou s materiálem pracovat, ať už se jedná o odborníky z řad logopedů nebo např. rodinné příslušníky osob, pro které je materiál určen. Cílem následujícího textu je představit tento materiál a stručně nastínit jednotlivé oblasti.

Kategorie materiálu

Materiál je členěn pro přehlednost a snadnější orientaci do 6 kategorií. Dle charakteru úkolů jsme zvolili rozdělení na následující části:

- Čtení a pojmenovávání barev
- Spojování
- Vyškrtávání
- Kódování slov
- Práce s geometrickými tvary
- Karty

Čtení a pojmenovávání barev

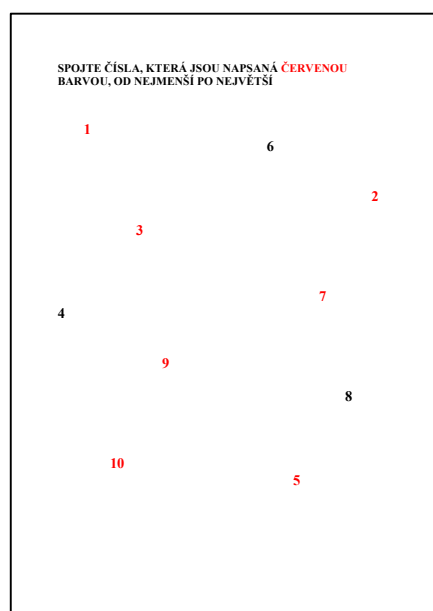
Jedná se o první kategorii, která byla inspirována zejména Stroopovým testem. Tato kategorie využívá 6 základních barev – modrou, zelenou, červenou, černou, oranžovou, žlutou a obsahuje celkem 5 úkolů:

- čtení slov, které jsou napsány černou barvou pro orientační zhodnocení lexie
- pojmenování barevných teček
- pojmenování barevných písmen
- pojmenování barevných číslic
- pojmenování barev slov, které je umístěno záměrně na konec, jelikož se jedná o nejsložitější úkol

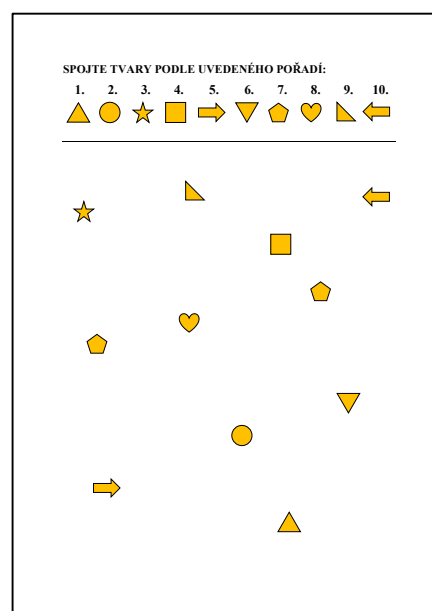
Spojování

V následující kategorii jsou úkoly spojování čísel, barevných teček, geometrických tvarů nebo jejich kombinací dle zadané instrukce. V pracovních listech jsme zvolili čísla na stupnici od 1 do 10, avšak je možné využít i vyšších čísel, abychom zvýšili náročnost daného úkolu. Jedním z úkolů je řazení čísel vzestupně či sestupně. Těžší variantou je přidání tzv. podmínky (obrázek 1) – tedy např. spojovat pouze ta čísla, která jsou červená.

Dalším úkolem z této kategorie je spojit barevné tečky nebo geometrické tvary přesně dle uvedeného vzoru. Daná osoba musí přepínat pozornost mezi jednotlivými tečkami/tvary a následně zaměřit pozornost zpět k uvedené liště, aby věděla, jak má pokračovat dále. Jako příklad uvádíme pracovní list s geometrickými tvary (obrázek 2).

Obrázek 1: Spojování čísel

Obrázek 2: Spojování geometrických tvarů

Vyškrtávání

Jedná se o nejobsáhlejší kategorii, která se skládá celkem z 11 pracovních listů. Úkolem je tedy vyškrtávání buď jednotlivých písmen, číslic, směrových šipek nebo jejich kombinací. Příklad takové kombinace je uveden na obrázku 3 a 4. Úlohy se liší svou náročností.

Výhodou těchto pracovních listů je možnost jejich obměny. Například u pracovního listu, kde je úkolem vyškrtat všechna písmena A, je také možnost zadat následně jiné písmeno či kombinaci písmen.

VYŠKRTNĚTE POLÍČKA, U KTERÝCH JE NA PRVNÍM MÍSTĚ PÍSMENO <table> <tr><td>2D</td><td>R5</td><td>F4</td><td>7P</td><td>C9</td><td>1H</td></tr> <tr><td>6N</td><td>I3</td><td>V8</td><td>5P</td><td>4J</td><td>L6</td></tr> <tr><td>3X</td><td>T7</td><td>M2</td><td>9E</td><td>1N</td><td>G5</td></tr> <tr><td>9J</td><td>A4</td><td>6C</td><td>R1</td><td>2Y</td><td>3T</td></tr> <tr><td>3K</td><td>Z1</td><td>S5</td><td>8H</td><td>L6</td><td>U9</td></tr> <tr><td>7W</td><td>5F</td><td>3P</td><td>2G</td><td>B9</td><td>Q4</td></tr> </table>						2D	R5	F4	7P	C9	1H	6N	I3	V8	5P	4J	L6	3X	T7	M2	9E	1N	G5	9J	A4	6C	R1	2Y	3T	3K	Z1	S5	8H	L6	U9	7W	5F	3P	2G	B9	Q4
2D	R5	F4	7P	C9	1H																																				
6N	I3	V8	5P	4J	L6																																				
3X	T7	M2	9E	1N	G5																																				
9J	A4	6C	R1	2Y	3T																																				
3K	Z1	S5	8H	L6	U9																																				
7W	5F	3P	2G	B9	Q4																																				
VYŠKRTĚTE PÍSMENO D, ALE POUZE TAKOVÉ, KTERÉMU PŘEDCHÁZÍ ČÍSLO 3 B 4 4 D 2 3 1 4 2 3 D 3 5 D S 4 D 1 4 S 2 2 3 D 3 Y Y 2 5 3 B 1 5 S 1 3 2 2 B S 3 D B 2 4 Y 3 S 3 D D 2 Y B 1 B D 5 4 4 3 D S Y 1 3 D Y Y 5 2 S 3 D 2 2 S 1 2 3 2 D 2 D 5 B B 3 D 3 S D Y 3 D 2 1 D 5																																									

Obrázek 3: Vyškrťování 1

Obrázek 4: Vyškrťování 2

Kódování slov

V této části využíváme tabulku (obrázek 5), která je nezbytná pro práci se všemi pracovními listy v této kategorii. Tabulka obsahuje abecedu, která je zakódovaná do jednotlivých čísel. Rozhodli jsme se použít abecedu s českou diakritikou (ČŠŽ, ĎŤŇ, Ř) vyjma dlouhých samohlásek, jelikož by tabulka byla již velmi obsáhlá a nepřehledná. Celkem tak obsahuje 34 písmen.

A	B	C	Č	D	Ď	E
1	2	3	4	5	6	7
F	G	H	CH	I	J	K
8	9	10	11	12	13	14
L	M	N	Ň	O	P	Q
15	16	17	18	19	20	21
R	Ř	S	Š	T	Ť	U
22	23	24	25	26	27	28
V	W	X	Y	Z	Ž	
29	30	31	32	33	34	

Obrázek 5: Kódování slov – tabulka

Kategorie kódování slov obsahuje 6 pracovních listů. Jedná se však pouze o námět, jak lze s listy pracovat. Myslíme si, že pracovní list vytvořený přímo na míru by mohl více zaujmout a lépe tak motivovat k práci. Jako příklad uveďme horlivého fanouška automobilů. Pro něj lze pracovní list modifikovat třeba na názvy automobilek. Tím docílíme lepší spolupráce, než kdybychom použili již vytvořené kategorie, např. zvířat.

Úkol, se kterým pak lze dále pracovat na rozvoji jazykových schopností, je pracovní list (obrázek 6) ukrývající v tajence homonyma jako např. oko, list, jazyk apod. Zde je třeba nejprve vyluštit tajenku a následně můžeme zadat doplňující úkol, aby daná slova využil ve větě. Např. OKO – oko jako zrakový orgán, oko na punčoše, volské oko apod.

JAKÁ SLOVA SE SKRÝVAJÍ V TAJENCE? UŽIJTE JEDNOTLIVÁ SLOVA V RŮZNÉM KONTEXTU <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 60px;"> <tr><td>19</td><td>14</td><td>19</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 60px;"> <tr><td>33</td><td>28</td><td>2</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 80px;"> <tr><td>15</td><td>12</td><td>24</td><td>26</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 60px;"> <tr><td>29</td><td>15</td><td>17</td><td>1</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 80px;"> <tr><td>10</td><td>19</td><td>28</td><td>2</td><td>1</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 80px;"> <tr><td>13</td><td>1</td><td>33</td><td>32</td><td>14</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table>	19	14	19				33	28	2				15	12	24	26					29	15	17	1					10	19	28	2	1						13	1	33	32	14						<table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 100px;"> <tr><td>14</td><td>19</td><td>22</td><td>28</td><td>17</td><td>1</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 120px;"> <tr><td>19</td><td>10</td><td>22</td><td>32</td><td>33</td><td>7</td><td>14</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center; width: 100px;"> <tr><td>22</td><td>28</td><td>4</td><td>12</td><td>4</td><td>14</td><td>1</td></tr> <tr><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: yellow;"></td></tr> </table> NAPADÁ VÁS NĚJAKÉ DALŠÍ SLOVO, KTERÉ MÁ VÍCE VÝZNAMŮ?	14	19	22	28	17	1							19	10	22	32	33	7	14								22	28	4	12	4	14	1							
19	14	19																																																																																							
33	28	2																																																																																							
15	12	24	26																																																																																						
29	15	17	1																																																																																						
10	19	28	2	1																																																																																					
13	1	33	32	14																																																																																					
14	19	22	28	17	1																																																																																				
19	10	22	32	33	7	14																																																																																			
22	28	4	12	4	14	1																																																																																			

Obrázek 6: Kódování slov – homonyma

Práce s geometrickými tvary

Předchozí kategorie kódování slov se stala inspirací pro následující část s názvem Práce s geometrickými tvary. Jedná se taktéž o formu kódování, avšak pracujeme pouze s geometrickými tvary, ve kterých jsou tentokrát zakódována čísla. Opět je pro práci v této části stěžejní tabulka, která je uvedena na prvním pracovním listu (obrázek 7).

								
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Obrázek 7: Práce s geometrickými tvary – tabulka

Jak lze vidět na obrázku, použita jsou pouze čísla 1 – 9, opět pro přehlednost tabulky. Pracujeme zde pouze se základními matematickými operacemi sčítání a odčítání. Prvním, nejjednodušším úkolem, je rozpoznat jednotlivá čísla, která jsou napsána na řádku. Pracovní list je seřazen podle složitosti, tedy od dvouciferných čísel po čtyřciferná. K tomuto úkolu se dále pojí otázka: *Některé z nich jsou důležité letopočty v naší historii. Víte, co se stalo v daném roce?*

Dále jsou obsaženy náročnější pracovní listy, ve kterých je úkolem rozhodnout, zda jsou uvedené rovnice správně či špatně (obrázek 8) nebo pracovní listy, u kterých máme doplnit výsledek rovnice některým z geometrických tvarů sami (obrázek 9).

URČETE, JESTLI JSOU DANÉ ROVNICE SPRÁVNÉ NEBO ŠPATNÉ

 + =
 + =
 - =
 - =
 - + =
 + - =
 + + =
 + =

Obrázek 8: Práce s geometrickými tvary – rovnice

Doplňte výsledek rovnice

 + = _____
 + = _____
 - = _____
 - = _____
 + + = _____
 - = _____
 - + = _____

Obrázek 9: Práce s geometrickými tvary – rovnice 2

Karty

Poslední částí jsou Karty, které již neobsahují klasické pracovní listy jako předchozí kategorie, avšak nabízí náměty aktivit, které lze s kartami provádět. Tato část je zaměřená především na trénink krátkodobé pracovní paměti. Všechny karty, které k jednotlivým úkolům

budeme potřebovat, se nachází v části *Příloha*. Kartičky je tak možné pouze vytisknout a vystříhnout. Nicméně pro lepší manipulaci s nimi a delší životnost doporučujeme je také zalaminovat.

Tato část obsahuje celkem 8 úkolů. Pro přehlednost a lepší vysvětlení instrukce k jednotlivým úkolům jsou u všech uvedeny jednoduché obrázky, které vystihují princip daného úkolu.

Závěr

Téměř v každé části jsme se snažili o zařazení lehčích i těžších variant úkolů. Např. v části karty jsou obsažena i některá velmi těžká cvičení (zejména č. 7). Ty jsou hlavně pro osoby, které již zvládají lehčí varianty bez obtíží.

Při vytváření materiálu jsme se inspirovali dostupnými pracovními listy jak českými, tak zahraničními. Další inspirací byla také různá cvičení na internetu, která však cílila na dětskou klientelu. I proto jsme se při vytváření materiálu rozhodli využít převážně neutrální podněty jako jsou čísla, písmena, barvy, geometrické tvary či karty.

Na závěr je třeba zdůraznit, že se nejedná o komplexní soubor, ale spíše o nástin, jak lze rozšířit možnosti logopedické intervence u osob s afázií a podpořit tak pragmatickou stránku komunikace.